

boek- besprekingen

Gerard Mensink NIET-WESTERSE POEZIE

De poëzie

De man met de toornige blik vroeg: 'Wat is poëzie?'

*De man met de open blik
keek hem diep in de ogen, zonder een woord
te uiten.*

In zijn ogen was poëzie.

(Roque Dalton)

*(Uit: Alleen de herinnering is niet voldoende
p. 6.)*

Het VADO-project en de Onderwijsgroep Komitee Indonesië hebben drie (leerlingen)boeken ontwikkeld met niet-westerse poëzie voor gebruik in het derde of vierde leerjaar van het mavo, havo, vwo.

De boeken bevatten:

- achtergrondinformatie over de landen waar de poëzie vandaan komt;
- informatie over de auteurs;
- vragen bij de teksten (associaties, woorden zinsinterpretaties, beoordeling van het gedicht e.d.);
- verwerkingsopdrachten naar keuze;

- theorie over poëziebegrippen (bijvoorbeeld: maat en ritme, beeldspraak, woordkeus, gebruik van bladspiegel, herhaling, rijm);
- informatie/adressen 'om verder te zoeken': organisaties, literatuur, audiovisueel materiaal e.d.);
- uitleg van moeilijke woorden, de oorspronkelijke taal van de poëzie en natuurlijk ...
- veel gedichten.

Wanneer de gedichten van oorsprong een lied zijn, is in een aantal gevallen ook de muziek erbij opgenomen.

De drie boeken zijn:

Wind ademt in zijn eentje

32 gedichten uit Indonesië, Oost-Timor en Nederland: gedichten met een duidelijk sociaal engagement, volks- en liefdespoëzie, gedichten over natuur, het dagelijkse leven en populaire liedjes. De gedichten zijn in acht hoofdstukken thematisch geordend: Nederland en Indonesië, Indonesische gedichten, Politieke gevangenen, Eten en werken in Indonesië, De oorlog op Oost-Timor, Molukkers in Nederland, Boeken over Indonesië. Elk van de hoofdstukken heeft een inleiding van ongeveer twee bladzijden en wordt afgesloten met vragen, opdrachten en achtergrondinformatie. Het boek sluit af met hoofdstuk negen, waarin onder meer aanwijzingen voor de uitspraak van het Indonesisch, poëziebegrippen, een beoordelingsschaal, keuzeopdrachten voor aan het begin of eind van een lessenserie of project.

Alleen de herinnering is niet voldoende

32 gedichten uit Chili en Nederland van bekende zangers en dichters als Victor Jara en Pablo Neruda, maar ook liederen van Indianen, volksliedjes, poëzie van vluchtelingen en jongeren in Nederland en van Koos Koster, Robert Long en Ankie Peypers. In vijf hoofdstukken worden de thema's het land Chili, de functie van poëzie en volksmuziek, gevangenschap en de positie van Chilenen in Nederland uitgewerkt. Opvallend is dat een afsluitend hoofdstuk zoals bij *Wind ademt in zijn eentje* ontbreekt.

Hier zullen we blijven als de stekels van een cactus

19 gedichten van Palestijnen die het belang van poëzie en muziek als expressiemiddel in de strijd voor een eigen land illustreren en de

gecompliceerdheid van de 'Midden-Oosten-kwestie' duidelijk maken. In negen hoofdstukken worden onderwerpen als de geschiedenis van de Palestijnen, het verzet, de positie van vrouwen, het zionisme, het moderne Palestijnse lied en vluchtelingen uitgewerkt. Hoofdstuk tien geeft extra opdrachten, uitleg over poëziebegrippen, informatie over boeken, films en organisaties.

De meeste gedichten zijn ook in de oorspronkelijke taal (het Arabisch) opgenomen. Daardoor is het boekje bij uitstek geschikt voor gebruik in klassen waarin leerlingen zitten uit Arabische culturen.

De drie bundels vormen elk op zich, maar zeker gezamenlijk, een gevarieerde bron van informatie. De samenstellers wijzen er terecht op dat de boeken bestemd zijn voor leerkrachten of leerlingen die binnen een vak of een project aandacht willen besteden aan mondiale vorming, intercultureel onderwijs en de economische, sociale en culturele aspecten van de behandelde landen. Afhankelijk van de bundel kunnen vakken als Nederlands, economie, aardrijkskunde, geschiedenis, Spaans, OETC, muziek, tekenen/handvaardigheid gebruik maken van het materiaal. Voor het vak Nederlands is natuurlijk van belang dat steeds de poëzie het uitgangspunt is, waarbij steeds ruim aandacht is voor allerlei aspecten van deze 'specifieke vorm van communicatie'.

Poëzie-onderwijs: kijken over grenzen

Voor het vak Nederlands bieden de boeken vele en gevarieerde mogelijkheden om hedendaagse niet-westerse poëzie te behandelen. Zowel wat betreft de typische poëtische aspecten, als de context waarin de poëzie geschreven is. Dat die context geen bijzaak is, blijkt uit de afgewogen wijze waarop de informatie gepresenteerd wordt. Algemene informatie over bijvoorbeeld de historische, politieke en culturele situatie. Specifieke informatie over de verschillende auteurs. Dit alles helder en vrij bondig beschreven en zo expliciet mogelijk gekoppeld aan de thema's die in de gedichten aan de orde komen. Voor de overzichtelijkheid zijn de gedichten in de drie bundels thematisch geordend.

Wat de drie boeken onderscheidt van veel an-

dere gedichtenbundels/methoden is de consequente integratie van de verschillende aspecten die van belang zijn voor het 'begrijpen' van poëzie. De informatie die wordt gegeven draagt ertoe bij dat de inhoud van de gedichten gaat leven: waar ze over gaan, waarom ze zo geschreven zijn, wat ze betekenen voor de schrijvers en de lezers uit die landen en wat ze — ook — kunnen betekenen voor ons. Wat hebben ze ons hier en nu te zeggen?

Betrokkenheid

In het 'Woord vooraf voor leerlingen en docenten' schrijven de samenstellers: 'Het is mogelijk dat je bij het doorbladeren van het geheel direct een paar gedichten ziet die jou aanspreken. Het kan ook zijn dat je denkt: die poëzie zegt mij niets, en de Chileenen hebben er niets aan dat ik hun gedichten lees. Maak gebruik van de vele keuze-mogelijkheden die dit boekje biedt. Bezig zijn met poëzie is altijd: kiezen. Wat vind jij mooi? Hoe leg je een gedicht uit? Wat betekent het voor jou in de praktijk?' (*Alleen de herinnering is niet voldoende*, p. 8.) Een van de problemen bij poëzie-onderwijs is de geringe bereidheid bij een deel van de leerlingen om open te staan voor teksten die door vorm en/of inhoud (sterk) afwijken van wat ze gewend zijn. Ze vinden ze gek, onbegrijpelijk, hoogdravend, ouderwets, enzovoort. (Natuurlijk geldt dit niet voor alle leerlingen.) Voor een deel trachten leerkrachten dit probleem te omzeilen door hedendaagse poëzie te kiezen die dicht bij de leerlingen staat. Bijvoorbeeld popliedjes ('zie maar: gedichten zijn heel normaal') of andere teksten die qua vorm (rijm, strofen, refrein) en inhoud (de liefde!) niet te vreemd zijn.

In de drie (leerlingen)boeken komen we allerlei soorten poëzie tegen: naast de meer 'herkenbare poëzie' en liedjes ook vreemde, moeilijke gedichten met bijvoorbeeld een rare typografie, vreemde woorden e.d. Door de verschillende 'soorten' naast elkaar te zetten, is het goed mogelijk allerlei (met name vorm)aspecten van poëzie met de leerlingen te bespreken. Zeker zo belangrijk voor het stimuleren van de interesse en betrokkenheid van de leerlingen zijn de inhoud van de gedichten en de thematische ordening. Het is niet zo maar een stel gedichten, maar ze gaan ergens over en er is een he-le-boel te vertellen over de achtergronden er-

van. Op die manier gepresenteerd kan de poëzie in een context geplaatst en begrepen worden en op basis daarvan gefundeerd worden beoordeeld. Belangrijk is, dat niet de docent hoeft uit te leggen waarom die gedichten nu zo waardevol, mooi, belangwekkend zijn, maar dat de boeken de informatie bieden om de leerlingen het zelf te laten uitzoeken.

Het verbindende element in de gedichten is de thematiek van het leven in de derde wereld, de strijd om een rechtvaardig bestaan, onderdrukking en strijd tegen schendingen van mensenrechten. Daarvan zijn zowel positieve/optimistische als negatieve/pessimistische gedichten opgenomen: een aantal ellende-gedichten, maar ook gedichten met hoop en perspectief. Aandacht voor het positieve element is belangrijk voor de beeldvorming en waardering. De grondig uitgewerkte thematiek kan stimulerend werken voor de interesse van de leerlingen en het begrip en inzicht in de gedichten vergroten.

Bruikbaarheid

De drie boeken zijn afzonderlijk en naast elkaar te gebruiken. Afzonderlijk omdat elke bundel een afgerond geheel vormt en naast elkaar omdat ze een aantal verbindende elementen hebben. Het gaat om gedichten uit 'de derde wereld', de boeken bevatten gelijksoortige achtergrondinformatie waardoor de verschillende landen met elkaar vergeleken kunnen worden, de thematiek heeft vooral betrekking op de strijd voor een rechtvaardige samenleving. De variatie in werkvormen en de wijze waarop de opdrachten gepresenteerd worden, maken het mogelijk om leerlingen individueel of in groepen te laten werken. Inleidende vragen en opdrachten kunnen goed gebruikt worden voor een gezamenlijke klassikale start. Het is ten slotte niet ondenkbaar dat de toch wel redelijk omvangrijke boeken de leerlingen afschrikken om meteen zelfstandig aan de slag te gaan. Uiteraard hangt dat ook af van de manier waarop ze gewend zijn te werken. Het is niet noodzakelijk om elke leerling een hele bundel door te laten werken. Zo lijkt het heel goed haalbaar om een aantal thema's/hoofdstukken te verdelen over een aantal subgroepen die vervolgens aan elkaar verslag uitbrengen over hun werk/ervaringen/mening: wat hebben ze gedaan, wat hebben ze ervan opgestoken, wat

vonden ze het mooiste, moeilijkste gedicht? Wat hebben de gedichten te maken met het thema dat zij als groep hebben bestudeerd? Een aantal onderdelen kan worden behandeld, maar de boeken kunnen ook uitgangspunt zijn voor een veel omvangrijker project, waarbij de leerlingen zelfstandig onderzoek doen naar allerlei aspecten van de poëzie. Daarvoor bevatten de boeken voldoende heldere informatie en suggesties die de leerlingen kunnen volgen en uitwerken.

Het is jammer dat kopiëren alleen toegestaan is met toestemming van de uitgever. Het materiaal zou flexibeler gebruikt kunnen worden als de uitvoering geschikt zou zijn om te kopiëren. Dan zouden, indien gewenst, alleen die delen aan de leerlingen gegeven kunnen worden die ze nodig hebben. De boeken zijn erg mooi uitgegeven, maar toch niet goedkoop als je ze voor elke leerling moet aanschaffen. De boeken zijn in ieder geval handig om te hebben, omdat je rond een aantal thema's een mooie verzameling gedichten hebt. Bijvoorbeeld om te gebruiken in een thematische les-serie/project over één van de landen, over de derde wereld, mensenrechten/politieke gevangenen/Amnesty International, onderdrukking, vluchtelingen e.d.

Misschien dat een leerkracht bij het lezen van de boeken zelf wordt getroffen door de zeggingskracht van de gedichten en de daarbij behorende informatie. Een eerste vereiste om gemotiveerd met de leerlingen aan het werk te gaan.

Ariël Dorfman:

'Het schrijven van gedichten was iets nieuws voor me. Ik ontdekte een vorm die voor veel meer mensen verstaanbaar zou kunnen zijn. Zoiets als een helder gebruik van emoties en informatie. Dat is de kracht van poëzie. En poëzie heeft de kracht om de mensen hun stem terug te geven.' (*Alleen de herinnering is niet voldoende*, p. 61.)

Guillermo Nunez

*Misschien is er geen plaats meer voor poëzie
of voor schoonheid
de zoete bekoring van trieste namiddagen
het aroma van distels
Misschien moeten wij alleen maar uitschreeuwen
wat wij weten*

*laten zien wat wij meemaken;
de woorden vertrappen
verbranden
vernietigen
en woedend uitroepen
dat er temidden van zoveel doden
zoveel bloed
weinig plaats is voor poëzie
Of, misschien beter: beloven dat wij van
poëzie
een geducht wapen zullen maken.
(Alleen de herinnering is niet voldoende, p.
72.)*

Wind ademt in zijn eentje Gebonden, 114 p.,
f 16,90, ISBN 90 7061 045 0
Alleen de herinnering is niet voldoende Gebonden, 114 p., f 16,90, ISBN 90 7061 044 2
Hier zullen we blijven als de stekels van een cactus Gebonden, 78 p., f 15,90,
ISBN 90 7061 0469
Prijzen, excl. verzendkosten: 5-30 ex. 5% korting, 30 of meer 10% korting. Besteladres: Uitgeverij De Geus, Postbus 1878, 4801 BW Breda. Voor meer informatie: VADO-project, Oranje Nassaulaan 51, 1075 AK Amsterdam, tel. 020 — 736869 (Ida Sjouwerman, Bartie Thijs)

Theo Vesseur **OPDRACHTEN TOT CREATIEF** **SCHRIJVEN**

Creatief schrijven is een verzameling werkwijzen die mensen kan stimuleren en helpen bij het schrijven van eigen teksten. Het kan bijvoorbeeld helpen schrijfangst te verminderen en schrijfplezier te vergroten. Soms kan het een hulpmiddel zijn bij het benaderen van poëzie en eventueel bepaalde vormen van proza. Het kan een vorm van uitwisseling zijn in een groep, het kan ook een weg zijn naar meer kritisch en helderder formuleren. Iemand die werkt met mensen en hun taal kan er vele kanten mee uit. Niettemin blijft creatief schrijven vaak steken in een paar aardige uurtjes zonder vervolg. Wie verder wil dan die paar aardige uurtjes, kan een boek als dit van Willem Mooijman heel goed gebruiken.

De auteur heeft een ruime ervaring, kent zijn vak en heeft fantasie. Het eerste hoofdstuk is een korte inleiding over het wat, waarom en hoe. Daarna volgen de opdrachten, verdeeld in zes rubrieken. Die van de eerste rubriek zijn nogal gesloten, geleidelijk aan worden de opdrachten meer open, wat betekent dat de emoties meer kans krijgen. Per rubriek is er de opbouw van eenvoudig naar meer ingewikkeld. De opdrachten zijn overdagig geïllustreerd met voorbeelden uit de praktijk.

De titels van de rubrieken zijn: Vaste vormen / Technische oefeningen / Uitgaan van een gegeven / Waarnemen / Toevalsteksten / Gevoelens beschrijven. Een logische, heel handzame

(maar niet bindende) indeling, een duidelijke steun bij het zoeken naar een 'lijn' in de werken, in de lessen. Na de rubrieken volgt nog een hoofdstuk 'Tips voor de praktijk'.

Persoonlijk heb ik het boek met veel plezier gelezen, en vanuit een ruime praktijkervaring ook met veel herkenning. Ik vind het een goed, praktijkgericht, helder boek. Wie nu eens echt iets wil proberen met creatief schrijven, heeft hier wat aan; wie minder prettige ervaring heeft zou ik vragen dit boek toch echt maar eens aandachtig door te kijken; wie veel ervaring heeft: diens interesse is waarschijnlijk zo groot dat hij/zij het boek beslist leest — en dat is dan even zinvol en plezierig als het praten met een collega die op dit terrein even graag en actief bezig is als jij. Het is in de eerste plaats een praktijkboek, geen verhandeling.

Richten de opdrachten zich tot een bepaalde groep (leeftijd, ontwikkeling)? Ja: het boek richt zich op creatief schrijven in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, het hoger beroepsonderwijs en het volwassenenonderwijs. Een boek als dit is naar mijn mening in de eerste plaats een helpend ideeënboek, en als zodanig is het in elke vorm van onderwijs — van basis tot heel hoog - zeer bruikbaar.

W. Mooijman Als het gras groen was. Opdrachten tot creatief schrijven Amsterdam, Uitgeverij Pendoor, TOP-reeks nr 4 (TOP = Taal Onderwijs Praktijk), 1987. 141 pagina's, ISBN 90 70707 16 0. Het boek is te bestellen door f 17,— over te maken op postgiro 42 65 736 van Uitgeverij Pendoor, Amsterdam.